

KLOOSTERTOCHT ALS LEVENSTOCHT – 1.

In een zestal afleveringen vertel ik over mijn ervaringen met het kloosterleven, en ga daarbij in het bijzonder in op een kloostertocht door België en Frankrijk die ik in de zomer van 2022 maakte. Een (korter) verslag daarvan verscheen eerder in De Kovel, monastiek tijdschrift voor Vlaanderen en Nederland, nr.77 (maart 2023), p.92-102.

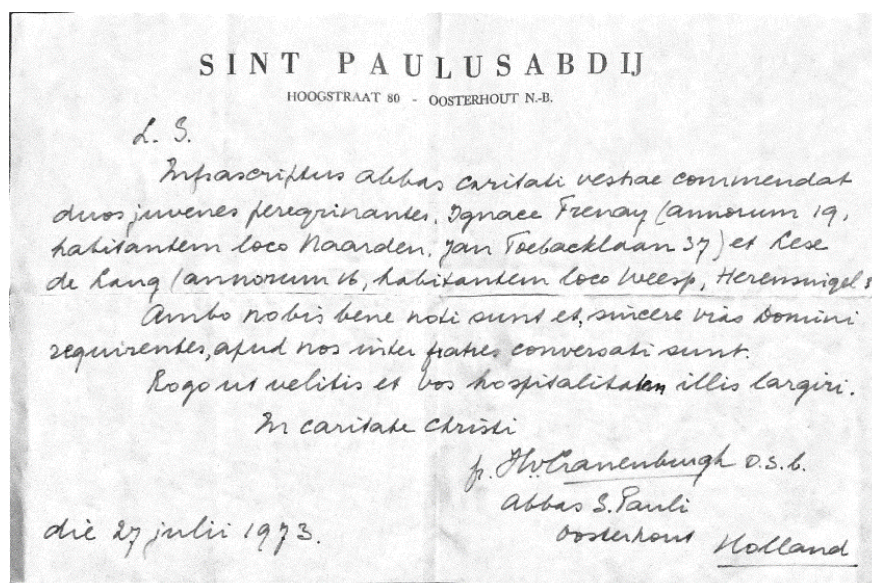
Ds. Ignace Frénay

INLEIDING

Al ruim vijftig jaar ben ik geboeid door het kloosterleven: zich afzonderen van de wereld om het hogere te zoeken. Hoewel ik ooit op het punt gestaan heb zelf in te treden, heb ik de definitieve stap nooit gezet. Maar regelmatig bezoek is een constante in mijn leven geworden en heeft mijn leven en dat van anderen verrijkt. Tijdens mijn werkzame leven als docent, en later predikant, heb ik vele anderen kennis kunnen laten maken met het kloosterleven.

Hoewel de Paulusabdij in Oosterhout mijn ‘eerste liefde’ was, heb ik ook veel andere kloosters bezocht. Rond mijn twintigste trok ik samen met mijn jeugdvriend Lex naar Engeland, Wales

en Schotland, om al liftend allerlei kloosters te bezoeken. We waren gewapend met een aanbevelingsbriefje in het Latijn van Vader Abt Hein van Cranenburgh, van Oosterhout. Het opende de deuren van het gastenkwartier van vele kloosters en we leerden de eeuwenoude Benedictijnse gastvrijheid kennen.

Bijna vijftig jaar later ondernam ik opnieuw een kloostertocht, samen met mijn jonge kloostervriend Viggo, die zelf een jaar in een Belgisch klooster (Tibériade) had doorgebracht, en die ik ontmoette tijdens een retraite in Egmond. We bleken beiden een grote affiniteit te hebben met het monastieke leven en we ontdekten opmerkelijke overeenkomsten in onze zoektocht. Zo ontstond een intense vriendschap. Als middeleeuwse pelgrims bezochten wij in de zomer van 2022, onder het motto ‘Pax et Fides’ (Vrede en Geloof): Schiermonnikoog, Tibériade, Chevetogne, de Gemeenschap van Jérusalem (Vézelay), Fontgombault, La Prée en La Pierre-qui-Vire.

WAT IS EEN KLOOSTER?

Kloosters zijn vaak grote gebouwen op een afgelegen plaats. Vrijwel altijd hebben ze als centrum een vierkant (het pandhof), dat bestaat uit vier kloostergangen. Daaraan grenzend liggen de ruimtes met vitale functies: refter (eetzaal), bibliotheek, gastenkwartier, kerk, enzovoorts. Het centrum zelf is dus leeg. Het is een symbool van de innerlijke ruimte/leegte die door het kloosterleven wordt gecultiveerd, om zó open te kunnen staan voor God. In de Abdij van Egmond is het motto: ‘vacare Deo’ – leeg worden voor God. Links en rechts in de kerk staan, tussen het altaar en de banken voor de gelovigen, de koorbanken opgesteld, waar de monniken zeven maal per dag in wisselzang de Psalmen zingen.

Het woord klooster komt van het Latijnse *claustrum*, dat ‘afgesloten’ betekent. De inperking binnen de vier muren waar zich het kloosterleven afspeelt, biedt de kans om geestelijk de diepte in te gaan. Er zijn weliswaar gedeeltes die voor mensen van buitenaf toegankelijk zijn (gastenkwartier, kerk), maar het gedeelte waar de monniken wonen is dat niet. Die afgeslotenheid moet bijdragen aan een innerlijk leven dat niet verstoord wordt door invloeden van buitenaf. In Nederland zie je boven het niet-toegankelijke gedeelte vaak ‘Slot’ staan; in de Paulusabdij stond er ‘Stilte’.

Als je na een lange voorbereidingstijd bent ingetreden in een klooster, is het de bedoeling dat je daar de rest van je leven blijft, samen met de broeders voor wie je niet zelf hebt gekozen en met wie je het maar hebt te doen. Dat heet de *stabilitas loci*: je blijft op je post. Elders lijkt het gras op den duur altijd groener, maar het is niet de bedoeling dat je aan die impuls toegeeft. Ik kom daar nog over te spreken bij de Akèdia, een van de acht ‘slechte gedachten’.

Tijdens onze kloostertocht probeerden wij ons aan deze *stabilitas* te houden door niet af te wijken van de voorgenomen route en kloosters. Wij kwamen langs Fontenay, zagen de kathedralen van Reims en Bourges liggen, maar hebben ze niet bezocht. We betrachtten veel stilte, hielden stiltewandelingen waarbij we elkaar na afloop vertelden wat er tijdens de wandeling door ons heen was gegaan. Wanneer we niet in een klooster overnachtten, baden we samen de gebeden die bij de afsluiting van de dag horen, de zogenoemde Completen.

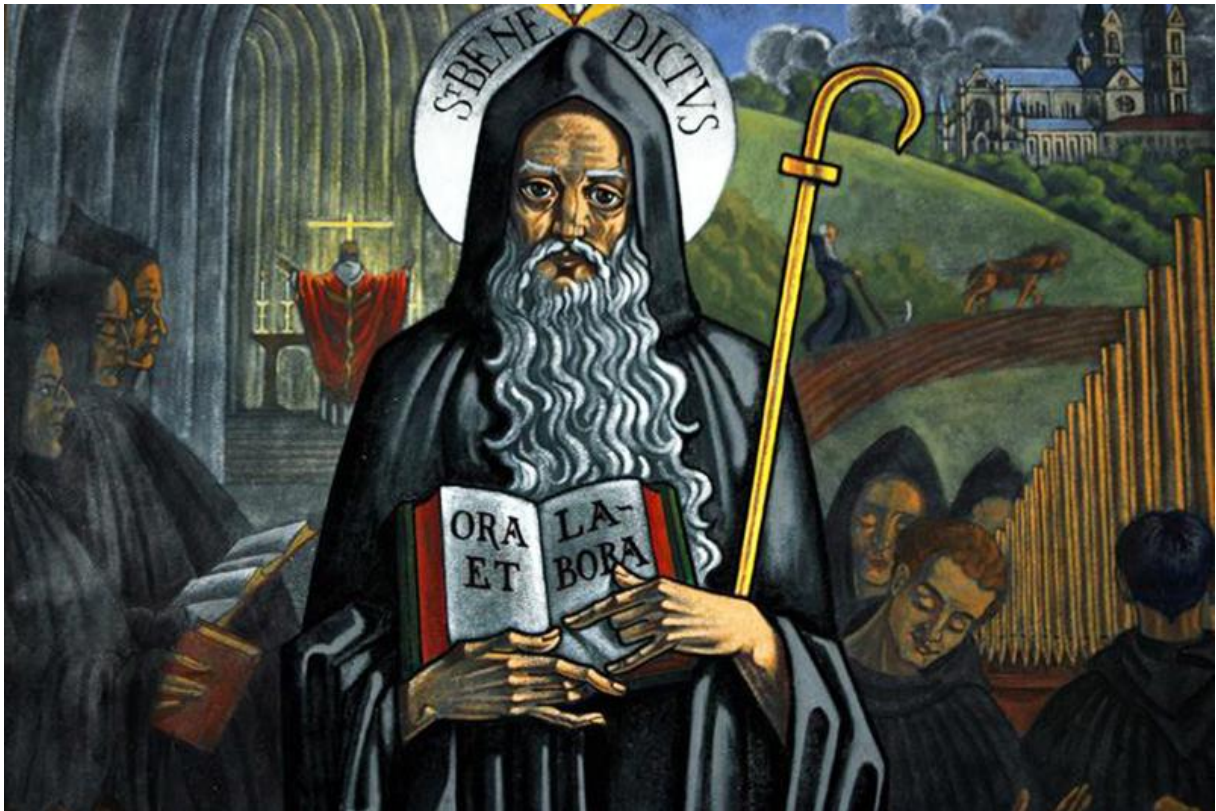
Ik had mijn mobieltje en iPad thuisgelaten, en een apart ‘vakantienummer’ meegenomen dat alleen bij het thuisfront bekend was voor geval van nood. Zo werden we niet gestoord door telefoontjes, appjes, mails en nieuws. Volgende keer ga ik uitgebreider op het kloosterleven in.

KLOOSTERTOCHT ALS LEVENSTOCHT – 2.

Hoe ziet het leven in een klooster eruit? In het kader van een kloostertocht die ik in de zomer van 2022 maakte, vandaag iets over leven en werken in een klooster.

Ds. Ignace Frénay

ORA ET LABORA (Bid en Werk).

Benedictus van Nursia (480-547) schreef een Regel, die voorschrijft hoe het leven van monniken eruit ziet: een gemeenschap die, onder leiding van een abt, God zoekt door te bidden en te werken. Deze Regel is de eeuwen door richtinggevend geweest voor vrijwel alle kloosters. Hij geeft een nauwkeurige dagorde voor de zomer en de winter, aan de hand van gebeden: van de Metten en de Lauden 's morgens vroeg, via allerlei 'kleine uren', tot de Vespers en de Completen in de avond. Er staat immers in de Psalmen (119:164): zeven maal per dag zul je God loven. Deze gebedsdiensten zijn zo belangrijk dat je, aldus Benedictus, alles uit je handen moet laten vallen, waar je ook mee bezig bent, op het moment dat de klok oproept tot gebed.

Wezenlijk voor de dagorde is ook de Lectio Divina, de goddelijke lezing, die bestaat uit het lezen, herlezen en meditatief verwerken van Bijbelteksten en andere geestelijke lectuur.

De invulling die wij aan dit facet van het kloosterleven gaven bestond uit het volgen van het dagritme van de kloosters die we bezochten en het lezen van geestelijke lectuur.

GELOFTEN

De dagorde, deze afwisseling van bidden en werken, is bedoeld om de monnik te brengen tot stilte, innerlijk leven en een verandering van je gewoonten, zodat je steeds dichterbij het doel van het leven: God en de universele liefde.

Een monnik legt de geloften af van armoede, kuisheid en gehoorzaamheid, dat wil zeggen: hij doet afstand van persoonlijke bezittingen, van seksuele omgang en van alle impulsen die zomaar in hem opkomen – kortom: hij doet afstand van z'n ego. Nu is dat natuurlijk iets wat nooit zomaar lukt, het is dan ook een leerschool. Daarom noemt Benedictus het klooster 'een leerschool in dienst van de Heer'. Op die manier is een monnik een teken van tegenspraak in een wereld waarin het lijkt te gaan om bezit, seks en macht.

LEIDING

In een klooster staat de abt aan het hoofd van de gemeenschap. Benedictus stelt hoge eisen aan een abt, die als een vader moet zijn voor zijn monniken: uitdaging bieden aan wie meer aankunnen en begrip tonen voor ieders zwakheden. In de Regel staan maar liefst twee hoofdstukken over de abt (Regel van Benedictus 2 en 64). Hij wordt door de gemeenschap zelf (voor het leven) gekozen, hij kan taken delegeren (met name aan de prior en de econoom), maar heeft wel eindverantwoordelijkheid,

Benedictus benadrukt hoe belangrijk het is om de broeders in het beraad te betrekken (h.3): 'De Heer openbaart vaak aan een jongere wat het beste is.' (RvB 3,3). Een abt is zeker geen alleenheerser! Benedictus pepert hem in dat hij aan het eind van zijn leven zelf ook verantwoording zal moeten afleggen. Hij vertegenwoordigt tenslotte Christus zelf binnen het klooster en moet zich dan ook als zodanig gedragen.

Gehoorzaamheid is buitengewoon lastig: je doet afstand van je eigen wil en maakt die ondergeschikt aan de wil van de gemeenschap, waarvan de abt de vertegenwoordiger is. Gehoorzaamheid is geen kadaverdiscipline, maar houdt de bereidheid in om te horen wat de ander en de gemeenschap nodig heeft, méér dan het luisteren naar je eigen wensen.

DOEL

Het hoogste doel van deze manier van leven is 'dat God in alles worde verheerlijkt.' (RvB 57,9). Christus navolgen geeft de monnik de innerlijke vrijheid waartoe iedere Christen geroepen is. Het mooiste bewijs daarvan vind ik de gastvrijheid die elk klooster beoefent (RvB 53), met als diepste motief: 'Alle gasten die aankomen moeten worden ontvangen als Christus zelf, want Hij zal eens zeggen: 'Ik kwam als gast en gij hebt Mij opgenomen.' Deze liefde voor elke mens, voor de medebroeders en-zusters, en in het bijzonder voor de vreemdeling die aan de poort klopt, is het hoogste doel.

KLOOSTERTOCHT ALS LEVENSTOCHT – 3.

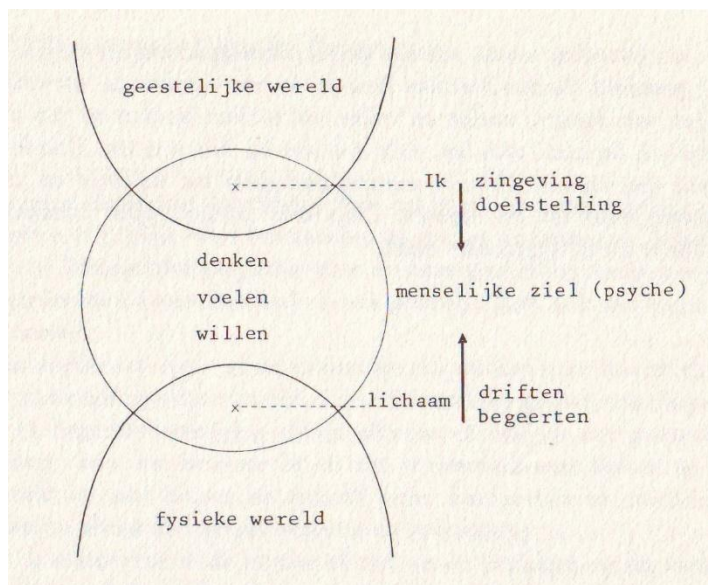
De vorige aflevering sprak ik over het leven in kloosters die de regel van Benedictus volgen. Maar Benedictus zelf baseerde zich op nog weer oudere tradities, die teruggingen tot in de 3e en 4e eeuw.

Ds. Ignace Frénay

→ in dit nummer graag ook het (al eerder geplaatste) artikel van Harmen Jansen over Evagrius plaatsen

EVAGRIUS VAN PONTUS: EEN DRIELEDIG MENSBEELD, EN ‘DEMONEN’.

Evagrius van Pontus (345-399) trok, in navolging van Johannes de Doper en Jezus de woestijn in om God te zoeken. Net als Plato ziet hij de mens als een driedelig wezen; het bestaat uit lichaam, ziel en geest. Vandaag de dag kennen wij hooguit een tweedeling (lichaam en ziel), of wordt alles zelfs tot alleen het lichaam gereduceerd (“Wij zijn ons brein”- Dick Swaab).

De mens wordt op deze drie verschillende ‘niveaus’ permanent bestookt door gedachten, gevoelens, en impulsen. De vraag is dan wie de baas is: Ik, of de dingen die van buitenaf op mij afkomen, en die bijvoorbeeld tot verslaving of obsessies kunnen leiden. De gedachten, gevoelens en impulsen die mij van buitenaf belagen worden door Evagrius ‘logismoi’ genoemd: (slechte) gedachten, of demonen. De monnik nu (evenals ieder mens trouwens) bevindt zich in een permanente strijd met deze ‘demonen’, omdat ze hem afhouden van innerlijke vrijheid, en van God. Het is een strijd met/tegen de neigingen van het ego, die onze werkelijke bestemming in de weg staat: onze ziel, waar God zelf huist.

Op lichamelijk vlak gaat het om de volgende begeerten: Gulzigheid, Hebzucht en Onkuisheid; op het gevoelsgebied zijn het: Verdriet, Woede en Lamlendigheid; op het mentale vlak zijn het: IJdelheid en Hoogmoed.

De meer lichamelijke demonen laten zich niet zomaar onderdrukken: ze moeten op een gezonde manier geïntegreerd worden door zelfbeheersing, en het vinden van de juiste maat, die voor elk verschillend kan zijn. De demonen die het gevoelsleven belagen vragen om een innerlijk evenwicht: je moet je niet uit balans laten brengen door stemmingen. En de demonen van de geest tenslotte zijn het lastigste te bestrijden: dat vraagt om zelfkennis, en eerlijk zijn t.o.v. jezelf en God.

Evagrius heeft een compleet bouwwerk gemaakt om deze demonen te begrijpen, en te bestrijden. Het is de moeite waard dit nader te beschouwen, omdat het getuigt van een groot psychologisch inzicht in de mens. De latere indeling in zeven ‘hoofdzonden’ door Paus Gregorius (6e eeuw) laat veel meer een moralistische benadering zien.

Een psychologische aanpak boven de moralistische zien we ook bij Meister Eckhart: “[deze] voert een pleidooi voor de ‘inkeer’. Hij gelooft dat wij, eenvoudig gezegd, God zullen vinden in de diepte van ons wezen, en dat ons geluk afhankelijk is van ons vermogen, onszelf en onze gehechtheden los te laten en ons te verenigen met die God in ons, die niet alleen onze ziel, maar al het geschapene vervult. Want pas uit die eenheid met God vloeit ons handelen als vanzelf, spontaan voort, uit de diepte van ons innerlijk.” (uit een Inleiding van Ton van der Stap over Meister Eckhart).

Het idee van ‘demonen’ kan voor moderne oren vreemd overkomen, maar als je ze beschouwt als naar buiten geprojecteerde complexen (in de zin van Jung), dan kan ons Ik, onze geestelijke kern, de baas blijven, omdat het zich daar niet langer mee identificeert. Wij hebben ze, maar zijn ze niet. Beter: de complexen hebben ons, en we kunnen er veel *last* van hebben.

De volgende keren ga ik concreter in op elk van deze ‘demonen’.

KLOOSTERTOCHT ALS LEVENSTOCHT – 4.

De vorige aflevering sprak ik over het driedelig mensbeeld van Evagrius van Pontus waarbinnen de verschillende ‘demonen’ hun plek hebben. Vandaag de lichamelijke demonen (gulzigheid, hebzucht en onkuisheid), en de eerste demon van de ziel: het verdriet.

Ds. Ignace Frénay

GULZIGHEID

In wezen is gulzigheid de angst iets tekort te komen, ziek te worden, en daarom af te zien van het vasten. Bij de gulzigaard gaat het om de kwantiteit, niet om de kwaliteit van het voedsel. Merk op dat men ook op geestelijke gebied gulzig kan zijn: nog meer spirituele boeken lezen, nog meer cursussen volgen, nog langere retraites maken. Volgens de psycholoog Erik Erikson (1902-1994) toont zich in de gulzigheid een gebrek aan basisvertrouwen doordat er in de orale fase iets is misgegaan. Je bent in je vroegste jeugd iets tekort gekomen, en wordt daardoor wantrouwend t.o.v. de mensen en de wereld; je leeft met een *gebrek aan hoop* dat het ooit goed

komt. Deze ondeugd bestrijd je door *regelmatig* te eten, en niet te veel, door matigheid en vasten. Dat voorkomt mogelijk ook obesitas bij kinderen (snoepen uit onvrede). De negatieve variant van deze demon is zelfverwaarlozing, zoals anorexia.

HEBZUCHT

Houden wat je hebt: hebzucht is het logische vervolg van gulzigheid. Hier is de drijfveer vooral de angst voor een *toekomstig* tekort, en om afhankelijk te worden van anderen. *Hoarding*, op potten, gierigheid, maken allemaal deel uit van deze demon. Als kind heb je waarschijnlijk niet geleerd afstand te doen, je aan te passen aan de realiteit.

Je bestrijdt hem door vrijgevigheid. Evagrius gooit iets heel apart in de strijd, nl. door zijn zgn. *antirrhethische* methode: hij zet gewoon een bijbeltekst tegenover de verleiding: *”Tegen de gedachte die mij bitter maakt omwille van het leven in bittere armoede: De Heer is mijn herder; mij zal niets ontbreken.*’ De negatieve variant van hebzucht is spilzucht.

ONKUISHEID

Het lichaam wordt ‘in brand gezet’ door fantasiebeelden. Deze leiden in sterke mate af van waar het in het monniksleven om gaat. Maar méér dan onderdrukking helpt hier ‘het juiste midden’, want seksuele lusten maken nu eenmaal deel uit van de lichamelijke impulsen. Afleiding helpt, en ‘lichamelijke opvoeding’: als je gewend bent om elk lichamenlijk verlangen onmiddellijk te bevredigen, zal het lichaam op den duur de geest de baas worden. Wie dus de zuiverheid wil leren doet er goed aan niet ongecontroleerd te eten wanneer de maag knort, en niet uit te slapen tot de zon op haar hoogst staat. Wie elke – schijnbaar onschuldige – impuls altijd maar automatisch inwilligt zal machteloos staan tegenover zoiets opdringerigs als de kracht van de wellust.

Voor alle duidelijkheid: onkuisheid is maar één van de gezichten van de ‘onzuiverheid’ – die kan zich namelijk op vele terreinen uiten.

De negatieve variant is preutsheid, schaamte voor het eigen naakte lichaam, zoals we dat tegenwoordig veel bij jongeren zien die na het sporten gaan douchen met hun onderbroek aan, mogelijk onder invloed van de moslim-cultuur.

VERDRIET

Wij worden door verdriet (of woede!) overmand als onze lichamelijke begeertes niet worden bevredigd. Het *uitstel* van die begeertes is dan ook een goede methode om de depressieve gevoelens tegen te gaan. Verdriet kan ook veroorzaakt worden door woede: het is als het ware naar binnengeslagen woede. Woede en verdriet zijn twee kanten van één medaille. Verdriet ontstaat ook door heimwee naar vroeger, toen alles beter was, of door onvervulde verlangens. In feite gaat het hier volgens Evagrius om een overdreven gehechtheid aan de wereld. Wie te hoge eisen aan het leven stelt, organiseert zijn eigen teleurstellingen.

Andere vormen van verdriet zijn: zelfmedelijden, grofheid en onvriendelijkheid, kleinmoedigheid, verbittering, en wanhoop. Remedie tegen het verdriet is dankbaarheid, vreugde en naastenliefde. Of, volgens de antirrhethische methode: “Want de HEER, uw God, is een God van liefde. Hij zal u niet verlaten en u niet in het verderf storten. Wat hij uw voorouders onder ede heeft beloofd, vergeet hij niet.” (Dt.4,31).

De volgende keer komen aan bod: woede en lamlendigheid, en de twee demonen van de geest: ijdelheid en hoogmoed.

KLOOSTERTOCHT ALS LEVENSTOCHT – 5.

De vorige aflevering sprak ik de lichamelijke ‘demonen’ (gulzigheid, hebzucht en onkuisheid), en de eerste demon van de ziel: het verdriet. Vandaag komen aan bod: woede en lamlendigheid, en de twee demonen van de geest: ijdelheid en hoogmoed.

Ds. Ignace Frénay

VERDRIET

Wij worden door verdriet (of woede!) overmand als onze lichamelijke begeertes niet worden bevredigd. Het *uitstel* van die begeertes is dan ook een goede methode om de depressieve gevoelens tegen te gaan. Verdriet kan ook veroorzaakt worden door woede (zie hierna): het is als het ware naar binnengeslagen woede. Woede en verdriet zijn twee kanten van één medaille. Verdriet ontstaat ook door heimwee naar vroeger, toen alles beter was, of door onvervulde verlangens. In feite gaat het hier volgens Evagrius om een overdreven gehechtheid aan de wereld. Wie te hoge eisen aan het leven stelt, organiseert zijn eigen teleurstellingen.

Andere vormen van verdriet zijn: zelfmedelijden, grofheid en onvriendelijkheid, kleinmoedigheid, verbittering, en wanhoop. Remedie tegen het verdriet is dankbaarheid, vreugde en naastenliefde. Of, volgens de antirrhethische methode: “Want de HEER, uw God, is een God van liefde. Hij zal u niet verlaten en u niet in het verderf storten. Wat hij uw voorouders onder ede heeft beloofd, vergeet hij niet.” (Dt.4,31).

WOEDE

Woede ontstaat doordat jou onrecht wordt aangedaan, of omdat je iets niet krijgt waar je recht op meent te hebben. Als je je woede niet kunt uiten, of als je geen wraak kunt nemen, kan die verharderen tot wrok. Dat vreet aan je. Door woede verlies je vaak je zelfbeheersing (tel dus tot 10...). Woede heeft ook een positieve kant: het kan je stimuleren om door te zetten, je kunt ‘verwoede’ pogingen doen om iets te bereiken zoals... het bestrijden van je demonen! Zachtmoedigheid is de deugd die de woede vermindert.

AKEDIA

Vaak vertaald met verveling, maar dat is me veel te vlak. ‘Onverschilligheid’ of ‘lamlendigheid’ komt meer in de buurt. Het overkomt je als je van alles hebt geprobeerd, en het lukt maar niet: daardoor word je eerst droevig of woedend, en daarna gooi je het bijltje er bij neer. Alle aandriften zijn als verlamd, niets interesseert je meer.

Gregorius de Grote noemt de gevolgen: ‘vertwijfeling, ontmoediging, neerslachtigheid, verbittering, onverschilligheid, slaperigheid, verveling, vlucht voor zichzelf, nieuwsgierigheid, verstrooiing in praatjes, onrust van geest en lichaam, ongedurigheid, haast en wankelmoe-digheid’. Behalve lamlendig kun je er dus, heel paradoxaal, ook hyperactief van worden, helemaal gericht

op impulsen van buitenaf. Ik ben ervan overtuigd dat onze maatschappij vooral lijdt aan deze ‘demon’.

André Louf noemt de lusteloosheid een noodzakelijke crisis, waar iedereen die de stilte en de eenzaamheid opzoekt, op enig moment mee te maken krijgt. Volhouden is het devies, in je cel blijven, want: ‘je cel zal je alles leren,’ ‘de stilte geeft alle antwoorden.’

Letterlijk betekent a-kèdia: niet-zorgen, in het bijzonder: geen zorg hebben voor de doden, en vandaar: niet rouwen. Het tegendeel is: het verdriet om dat wat je niet kunt krijgen, wél onder ogen zien, doorleven en aanvaarden.

IJDELHEID

Hier beginnen de demonen van het rationele deel van de ziel. Die zijn zeer subtiel – omdat de andere ondeugden overwonnen lijken. Het lijkt dat men de strijd gestreden heeft voor God, maar in feite heeft men dat gedaan om zelf met de eer te gaan strijken, en daarmee te koop te lopen. Deze demon treft vooral mensen met hoge idealen (perfectionisme!). De buitenkant krijgt de nadruk, en niet de binnenkant: publiekelijk demonen uitdrijven, priester worden uit effectbejag, menigten die je bestormen om genezen te worden enz.

HOOGMOED

“Niet God is de oorzaak van de goede daden, maar ikzelf.” Het opgeblazen ego (het Dikke Ik) is hier de baas, verheft zichzelf tot God, en de ziel gaat in een schijnwereld leven. Lucifer, de gevallen engel, is het symbool van het individu dat niemand nodig heeft dan alleen zichzelf. Hoogmoed is de gevaarlijkste ondeugd: men verloochent z’n schaduw. Narcisme lijkt de moderne variant van deze demon. De tegenkant van hoogmoed is zelfhaat, het minderwaardigheidscomplex. Nederigheid, ‘je plaats kennen’, en een reëel inzicht in je talenten en je tekortkomingen is het geneesmiddel.

KLOOSTERTOCHT ALS LEVENSTOCHT – 6.

Vandaag, in het laatste deel van deze serie, komen we uit bij de praktische toepassing van Evagrius' leer van de demonen: elkaar bevragen op waar we in ons leven last hebben van deze belemmeringen.

Ds. Ignace Frénay

Toen mijn jonge kloostervriend Viggo en ik op kloostertocht waren hebben we met elkaar gesproken over de acht ondeugden of 'belemmeringen' die ik in de afgelopen vijf delen heb genoemd: gulzigheid, hebzucht, onkuisheid, verdriet, woede, lamlendigheid, ijdelheid en hoogmoed; zij vullen de gaten die zijn ontstaan door de verwondingen die we aan het leven hebben opgelopen. Pas als we ze onder ogen zien, accepteren en erom rouwen kunnen we ze achter ons laten.

Tijdens onze kloostertocht waren wij elkaars geestelijk begeleider, ik kan het niet anders zeggen. Het spirituele kader was het kloosterleven dat we in diverse vormen tegenkwamen en waar we beiden volop aan konden deelnemen dankzij ons gedeelde 'monastieke talent'. We zochten een rustige plek, vaak aan het water, begonnen met stilte en bespraken elke dag, eerst de een, dan de ander, een van de 'belemmeringen' aan de hand van de volgende vragen:

1. Wat is jouw definitie van deze 'demon'? Geef op een schaal van 0-5 aan hoeveel *last* je hebt van deze ondeugd en/of van z'n tegendeel (0=geen last; 5=heel veel last). idem hoeveel last een *ander* er van heeft.
2. Zet de 'demonen' in volgorde van beproeving.
3. In welke omstandigheden heb je er last van? Kun je voorbeelden noemen? Heb je enig idee waar de demon z'n wortels heeft in je levensgeschiedenis?
4. In hoeverre beheers je de bijbehorende deugd?
5. Wat neem je je voor, en wat kan de ander voor jou doen om je hiermee te helpen?

En wat bleek? De kapstok van de 'belemmeringen' (logismoi) deed ons vrijwel onmiddellijk in ons levensverhaal duiken: als vanzelf kwamen de complexen naar boven die daarin de hoofdrol spelen: onvervulde verlangens, niet-verwerkt verdriet, geheime fantasieën enz., allemaal zaken die ons afhouden van ons diepste zelf, en van God. Kortom, onze schaduw. Demonen lijken de 'gaten' in onze existentie te vervullen, maar ze zijn in feite nep.

De gesprekken waren in die zin ook een vorm van rouwverwerking, en zo een remedie tegen de a-kèdia, dat in diepste wezen het niet kunnen rouwen, het niet kunnen loslaten is. Dát te ontdekken is een openbaring, en het met elkaar te delen is een grote vreugde. Voorwaarde is wel dat de ander zonder (voor)oordeel kan luisteren, en zelf ook bereid is z'n schaduwkanten onder ogen te zien. Uit de gesprekken kwamen ook concrete voornemens voor, waaronder: meer stille tijd, minder schermtijd, meer concentratie op het wezenlijke.

We eindigden de besprekingen met een liturgisch moment in een kapelletje van La Pierre qui Vire, dat er als volgt uitzag: stilte, Kyrie, Psalm 30, Johannes 15, 9-17, gebed voor elkaar en absolutie. Zo waren we priester voor elkaar, en was de ander "voor een tijd een plaats van God." (Gerrit Achterberg). Emmaüsgangers, 'en de Heer liep met ons mee'.

De bespreking van de acht ondeugden hielp ons om onszelf en de ander te verstaan, remmingen en pijn bloot te leggen, en zo de weg vrij te maken voor de bron van liefde die God heet. We ontdekten hoezeer de ‘belemmeringen’ verbonden zijn met ons eigen levensverhaal, met onze lichamelijke en psychische geschiedenis. Maar we ontdekten ook dat zich daardoor een weg opent naar de toekomst. De kloostertocht bleek een levenstocht.